

2. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения, т. 1-50. Издание второе. – М.: Издательство политической литературы, 1955-1981 гг.
3. Мейсон П. Посткапитализм. Путеводитель по нашему будущему. – М. : Ad Marginem Press, 2016. – 416 с.
4. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / Ф.А. Хайек / пер. с англ. О.А. Дмитриевой под ред. Р.И. Капелюшника. – Челябинск: Социум, 2011. – XXVIII + 394 с.
5. Fuchs C. Culture and Economy in the Age of Social Media. New York: Routledge, 2015. – 424 p.

Порохняк Надія Валеріївна

викладач кафедри економічної теорії Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва

СУПЕРЕЧНОСТІ МАРКСОВОГО ПІДХОДУ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

Виникнення суперечностей підходу Карла Маркса до інтелектуалізації основного капіталу пов'язане, по-перше, з абсолютизацією ним ставлення до основного капіталу виключно з позиції його впливу на долю одного суб'єкта функціонування капіталу – найманого працівника і, по-друге, з тим, що абстрактна логіка цього принципу не співпала з реальним розвитком впливу основного капіталу на протязі минулих століть на суспільно-економічні відносини. Долання цих суперечностей має як теоретичний, так і практичний сенс.

Перша суперечність пов'язана із змінами суспільного призначення основного капіталу під впливом досягнень науки, її виникнення обумовлено тим, що Карл Маркс основний капітал розглядав не просто як засіб виробництва в його найбільш розвиненому вигляді, він виходив при цьому із того, що засіб праці, а відповідно і основний капітал «використовується тільки в рамках виробництва і для виробництва не маючи ніякої іншої споживчої вартості» [3, с. 201]. Із цих положень випливав зроблений Карлом Марксом висновок, що праця виступає у

вигляді окремих живих робітників, і що підкорені сукупному процесу системи машин і праці існують не в живих працівниках, а лише в активній системі машин. Відповідно цьому, накопичення знань і навичок, загальних продуктивних сил суспільного мозку, без чого неможливе функціонування основного капіталу, повністю поглинається ним в протилежність праці і виступає лише як якість основного капіталу [там само, с. 203]. Технократичний аспект, вираженням якого мимоволі є зазначена суперечність, викликає сумнів як з теоретичної, так і особливо з практичної точки зору.

Подальший розвиток, під впливом науково-технічної революції, продуктивних сил суспільства не підтвердив цієї суперечності. Найбільш яскраво це виявило себе в тому, що під впливом виникнення інформаційних технологій новітні засоби праці, виступаючи як основний капітал, в той же час не обмежуються лише безпосередніми виробничими функціями, а також є засобом задоволення індивідуальних потреб, які породженні інформатизацією суспільства і виступають, з інформаційної точки зору, як передумова реалізації всієї системи потреб.

Але справа не вичерпується лише цим. Під впливом врахування інтересів всіх суб'єктів функціонування капіталу, а не лише безпосередньо підприємців, в умовах перетворення, під впливом науки і забезпечуючого її інтелекту, сформувалася таке явище і відповідне йому поняття як інтелектуальна власність. Під нею розуміється власність будь-якого юридичного або фізичного суб'єкта на результати інтелектуальної діяльності та продукти інтелектуальної творчої праці, що існує у формі об'єктів авторського винахідницького права, а також прав, пов'язаних з різними видами промислової діяльності, яка знаходиться, з точки зору її творчого аспекту, під загрозою недобросовісної конкуренції. В інтелектуальній власності зазвичай виділяють речовий зміст (об'єкти власності) та її суспільну форму – відносини між різними економічними суб'єктами, перелік яких не обмежується безпосередніми представниками капіталу і охоплює різні сфери суспільного відтворення [1, с. 671-672].

Друга суперечність пов'язана з висновком, що ефективність безпосередніх витрат робочого часу працівника, під впливом науково-технічного прогресу, багаторазово зростає, але це досягається тим, що одночасно при втіленні цього прогресу, робочий час акумулює в собі досягнення і додаткові витрати інших сфер діяльності. Маркс стверджував, що «опанування для процесу виробництва колосальних сил природи та природознавства повинно надзвичайно підвищити продуктивність праці, але далеко не так ясно чи не купується це підвищення продуктивної сили збільшенням витрат праці в іншому місці» [2, с. 398].

Розвиток продуктивних сил суспільства не підтвердив абсолютизації загроз, випливаючи із цього положення. Дійсно, працівник не займається науковою працею як такою, але він є суб'єктом реального втілення досягнень науки, які в сучасних умовах реалізуються через НДДКР. Ця система є органічною, тобто функціонує за принципом взаємного відбиття властивостей однієї ланки на якості і креативні можливості інших ланок. Сучасне виробництво практично однаково не можливе без інтелектуалізації праці на етапі масового виробництва НДДКР, яка на практиці існує в формі набуття нових інтелектуальних якостей безпосередніми працівниками.

Особливої уваги заслуговує *третя суперечність* поглядів, яка пов'язана з прогнозами стосовно майбутнього стану суспільства під впливом науково обумовленого розвитку основного капіталу. Ця суперечність породжена з висновком про те, що ніби то розвиток основного капіталу в умовах перетворення науки в систему використання законів природи в процесі виробництва, змінює роль робітника, як безпосередньої сили праці, і відповідно веде до розкладу існуючої економічної форми буржуазного суспільства. Більше того, за таких умов рушиться виробництво, що засноване на міновій вартості, оскільки робочий час перестає бути мірою створення багатства, а мінова вартість перестає бути мірою споживчої вартості [3, с. 208].

Що стосується теоретичного аспекту підходу до цієї суперечності, то, на наш погляд, сумнівним є виводити долю суспільства із впливу на неї щодо одного із суб'єктів

функціонування основного капіталу, а не всієї їх сукупності. Адже і для підприємця розвиток основного капіталу під впливом науки не лише розширює можливості отримання прибутку, але й веде до загострення конкурентної боротьби, створює додаткові передумови загострення економічних криз, обумовлює виникнення таких вимог до нього, до яких він не був готовий.

Саме ця обставина обумовила реалізацію закономірності, яку сформулював сам Карл Маркс відносно того, що буржуазія, не може існувати не викликаючи постійно переворотів засобів виробництва, не революціонізуючи відповідно виробничих відносин і тим самим всієї сукупності відносин суспільних, постійні перевороти у виробництві безперервне потрясіння всіх суспільних відносин. Саме цей рух відрізняє буржуазну епоху від всіх інших [2, с. 498]. Практичним наслідком цієї закономірності стало виникнення інтелектуального капіталу, який нейтралізував можливі руйнівні аспекти впливу науково обумовлених змін в основному капіталі.

Інтелектуальний капітал являє собою потенціал реального діяльнісного втілення можливостей інтелекту у формі його нематеріальних і матеріальних проявів всіх рівнях суспільного поділу праці і на засадах принципів функціонування капіталу у його єдності з інтересами суспільства.

В світовій економічній науці, економічно сутнісною, визначаючою часткою інтелектуального капіталу виступають нематеріальні активи. Наприклад, в журналі «Intellectual capital» в узагальнюючій формі ці активи трактуються як «всі елементи господарського підприємства, які існують на додачу до оборотного капіталу та матеріальних активів. Вони є елементами, що окрім оборотного капіталу та матеріальних активів, роблять ділову роботу і часто є основним джерелом прибутку підприємства» [4, с. 613]. Без забезпечення здатності здійснювати ділову роботу, тобто відповідних ділових і особистісних якостей всіх учасників функціонування капіталу, по-перше, неможливе функціонування основного капіталу в сучасних умовах і, по-друге, адаптація його до викликаних ним нових суспільно-економічних відносин. Саме здійснення цих вимог і обумовило те, що прогноз К. Маркса став реальністю.

Шляхами врахування і долання зазначених суперечностей, на наш погляд є такі:

– коли мова йде про суспільні зміни, які виникають під впливом інтелектуалізації основного капіталу, то ці зміни слід досліджувати і адресувати стосовно всіх суб'єктів функціонування капіталу і тих суспільних інститутів, що обумовлюють його функціонування і в свою чергу знаходяться під його впливом;

– підходити до ті фундаментальних змін, які відбуваються під впливом інтелектуалізації основного капіталу, з тих позицій, що сутність капіталу в процесі суспільних трансформацій, обумовлених розвитком цього капіталу, не змінюється;

– вважати не достатнім аналіз наслідку розвитку основного капіталу лише під кутом впливу його на додаткову вартість і прибуток, слід враховувати комплексний соціальний вплив, враховуючи і той його аспект, який пов'язаний із прогресивними змінами у функціонуванні як праці, так і суб'єктів підприємництва.

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.– К.: Видавн. центр «Академія», 2000. – 864 с.

2. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн.1: Процесс производства капитала // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе, Т. 24. М. Издательство политической литературы, 1961. – 907

3. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1859 годов (первоначальный вариант «Капитала»). Часть 2 // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Изд. второе, Т. 46. Ч. 2М. Издательство политической литературы, 1969. – 618

4. Kwee Keong Choong Intellectual capital: definitions, categorization and reporting models, Journal of Intellectual Capital, 2008. Vol. 9, Issue: 4.– pp.609–638